TA’LIM JARAYONIGA TURIZM FAOLIYATINI INTEGRATSIYALASH ORQALI O‘QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Shodiyorov Rustam Xasan o'g'li
Samarqand davlat pedagogika instituti, magistr
E-mail: shodiyorovrustam46@gmail.com
Telefon: +998991469798
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20150972

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim jarayoniga turizm faoliyatini integratsiyalash orqali o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshirish mexanizmlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda turizm faoliyati o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiruvchi, amaliy kompetensiyalarni shakllantiruvchi va ijtimoiy faolligini rivojlantiruvchi vosita sifatida baholanmoqda. Tadqiqot davomida ta’limiy ekskursiyalar, madaniy turizm, ekologik sayohatlar hamda tarixiy obidalarga tashriflarning o‘quvchilarning motivatsion holatiga ta’siri o‘rganildi. Shuningdek, UNESCO, UNWTO va xalqaro pedagogik tadqiqotlar natijalari asosida turizm va ta’lim integratsiyasining samarali mexanizmlari yoritildi. Tadqiqot natijalari turizm faoliyatini ta’lim jarayoniga tizimli integratsiya qilish o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishini ko‘rsatadi.
Kalit so‘zlar: Ta’lim, turizm, o‘quv motivatsiyasi, pedagogik texnologiya, ekskursiya, madaniy meros, ekologik turizm, innovatsion ta’lim, kompetensiya, integratsiya.

Аннотация: В данной статье на основе научных источников анализируются механизмы повышения учебной мотивации учащихся посредством интеграции туристической деятельности в образовательный процесс. В современных педагогических подходах туристическая деятельность рассматривается как средство, усиливающее познавательный интерес учащихся, формирующее практические компетенции и развивающее их социальную активность. В ходе исследования было изучено влияние образовательных экскурсий, культурного туризма, экологических путешествий и посещения исторических памятников на мотивационное состояние учащихся. Также на основе результатов исследований UNESCO, UNWTO и международных педагогических исследований были раскрыты эффективные механизмы интеграции туризма и образования. Результаты исследования показывают, что системная интеграция туристической деятельности в образовательный процесс способствует развитию у учащихся самостоятельного мышления, творческих способностей и коммуникативных компетенций.
Ключевые слова: образование, туризм, учебная мотивация, педагогическая технология, экскурсия, культурное наследие, экологический туризм, инновационное образование, компетенция, интеграция.

Abstract: This article analyzes the mechanisms for increasing students’ learning motivation through the integration of tourism activities into the educational process based on scientific sources. In modern pedagogical approaches, tourism activities are considered a tool that enhances students’ cognitive interest, develops practical competencies, and improves their social activity. During the research, the influence of educational excursions, cultural tourism, ecological trips, and visits to historical monuments on students’ motivational states was studied. In addition, effective mechanisms for integrating tourism and education were highlighted based on the findings of UNESCO, UNWTO, and international pedagogical studies. The research results demonstrate that the systematic integration of tourism activities into the educational

process contributes to the development of independent thinking, creativity, and communicative competencies among students.

Keywords: education, tourism, learning motivation, pedagogical technology, excursion, cultural heritage, ecological tourism, innovative education, competence, integration.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim tizimida innovatsion metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash hamda mustaqil fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi [3].

Turizm faoliyati ta’lim jarayonida o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiruvchi samarali vositalardan biri sifatida qaralmoqda. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma’lumotlariga ko‘ra, ta’limiy turizm yoshlarning madaniy savodxonligi, kommunikativ qobiliyati va ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga xizmat qiladi [4]. UNESCO tadqiqotlarida esa tarixiy va madaniy obyektlarga ekskursiyalar o‘quvchilarning tarix, geografiya va ekologiya fanlariga qiziqishini sezilarli darajada oshirishi qayd etilgan [5].

O‘zbekiston Respublikasida ham turizm va ta’lim integratsiyasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. “Yoshlar turizmi” dasturlari, tarixiy shaharlarga uyushtirilayotgan ekskursiyalar hamda ekologik sayohatlar yosh avlodning bilim doirasini kengaytirishga xizmat qilmoqda [6]. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi tarixiy shaharlarga uyushtirilgan ta’limiy sayohatlar o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat va tarixiy tafakkurni shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda [7].

Pedagog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda amaliy faoliyatga asoslangan ta’lim o‘quvchilarning bilimlarni uzoq muddat saqlab qolishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan. J.Dyui nazariyasiga ko‘ra, “tajriba orqali o‘rganish” modeli o‘quv motivatsiyasini kuchaytiruvchi eng samarali usullardan biridir [8]. Shu sababli turizm faoliyatini ta’lim tizimiga integratsiyalash masalasi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ilmiy tahlil, qiyosiy taqqoslash, kuzatish va statistik ma’lumotlarni o‘rganish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini UNESCO, UNWTO hamda xalqaro pedagogik tadqiqot markazlari tomonidan e’lon qilingan hisobotlar tashkil etdi [2], [4].

Shuningdek, ta’limiy turizmning o‘quv motivatsiyasiga ta’sirini aniqlash maqsadida ilmiy maqolalar va monografiyalar kontent-tahlil qilindi. Tadqiqot davomida quyidagi yo‘nalishlar o‘rganildi:

- tarixiy-madaniy ekskursiyalarning o‘quvchilarga ta’siri;
- ekologik turizmning ekologik tafakkurni shakllantirishdagi roli;
- muzey pedagogikasining motivatsion ahamiyati;
- tajribaviy o‘qitish metodlarining samaradorligi.

Ma’lumotlarni tahlil qilishda xalqaro statistik manbalardagi natijalardan foydalanildi. OECD tadqiqotlariga ko‘ra, amaliy faoliyat bilan bog‘langan ta’lim shakllari o‘quvchilarning fanlarni o‘zlashtirish darajasini 25–30 % ga oshirishi mumkin [9].

Natijalar

Tadqiqot natijalari turizm faoliyatini ta’lim jarayoniga integratsiyalash o‘quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Xususan, ta’limiy ekskursiyalarda qatnashgan o‘quvchilarning fanlarga bo‘lgan qiziqishi an’anaviy sinf mashg‘ulotlariga nisbatan yuqori ekanligi kuzatildi [10].

UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, tarixiy obyektlarga tashrif buyurgan o‘quvchilarda tarix faniga qiziqish 40 % gacha oshgan [5]. Shuningdek, ekologik turizm dasturlarida qatnashgan o‘quvchilarda ekologik madaniyat va tabiatga mas’uliyat hissi kuchaygani aniqlangan [11].

Turizm faoliyati orqali quyidagi pedagogik natijalarga erishilgan:

- o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi rivojlangan;
- jamoada ishlash ko‘nikmalari shakllangan;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyati kengaygan;
- mustaqil kuzatish va tahlil qilish malakasi oshgan;
- ijodiy fikrlash rivojlangan [3].

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muzey va tarixiy obidalarda tashkil etilgan interaktiv mashg‘ulotlar o‘quvchilarning eslab qolish darajasini sezilarli oshiradi. Amerika Muzeylar Assotsiatsiyasi ma’lumotlariga ko‘ra, muzey pedagogikasi asosida o‘tilgan darslarda o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish ko‘rsatkichi 60–70 % gacha yetgan [12]

Tahlil va muhokama

Ta’lim jarayoniga turizm faoliyatini integratsiyalash masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarida dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida o‘rganilmoqda. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning rivojlanishi natijasida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash zarurati kuchaydi. Shu nuqtayi nazardan, turizm faoliyati ta’limning interaktiv va innovatsion shakli sifatida e’tirof etilmoqda [8].

Pedagogik tadqiqotlarga ko‘ra, o‘quv motivatsiyasi o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va maqsadlari bilan bog‘liq psixologik jarayon hisoblanadi [3]. An’anaviy darslarda o‘quvchilar ko‘pincha passiv tinglovchi vazifasida qolib ketadi. Turizm asosidagi ta’limda esa o‘quvchi faol subyekt sifatida ishtirok etadi. Bu esa motivatsiyaning ichki shakllanishiga olib keladi. J.Dyui tomonidan ishlab chiqilgan “learning by doing” konsepsiyasi aynan tajriba orqali o‘rganish samaradorligini asoslab beradi [3].

Ta’limiy turizmning eng muhim afzalliklaridan biri o‘quvchilarning real muhitda bilim olishini ta’minlashidir. Masalan, tarix fanidan o‘tilgan mavzularni tarixiy obidalarda o‘rganish o‘quvchilarda tarixiy tafakkurni kuchaytiradi. UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tarixiy meros obyektlariga tashrif buyurgan o‘quvchilarning tarix va madaniyatga bo‘lgan qiziqishi sezilarli oshgani qayd etilgan [5]. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi qadimiy shaharlarda o‘tkazilgan ekskursiyalar yoshlarning milliy qadriyatlarga nisbatan hurmatini kuchaytiradi [7].

Psixologik nuqtayi nazardan qaraganda, turizm faoliyati o‘quvchilarning emotsional holatiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Sayohat jarayonida yangi joylarni ko‘rish, yangi taassurotlar olish va amaliy faoliyat bilan shug‘ullanish miyadagi kognitiv faollikni kuchaytiradi. Bu esa bilimlarni eslab qolish darajasini oshiradi [9]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar o‘zlari bevosita kuzatgan va tajriba qilgan ma’lumotlarni an’anaviy ma’ruzaga qaraganda uzoqroq muddat eslab qoladilar [8].

Turizm faoliyatining motivatsion mexanizmlaridan biri — interaktivlik hisoblanadi. Ekskursiyalar davomida o‘quvchilar savol beradi, kuzatadi, muhokama qiladi va mustaqil xulosalar chiqaradi. Bu jarayon konstruktivistik ta’lim modeliga mos keladi. Konstruktivistik nazariyaga ko‘ra, bilim o‘quvchi tomonidan faol ravishda quriladi va shakllantiriladi [8]. Shu sababli ekskursiyalar, muzey darslari va dala-amaliyot mashg‘ulotlari o‘quvchilarning bilimni mustaqil egallashiga xizmat qiladi.

Madaniy turizm ta’lim tizimida alohida o‘rin tutadi. Bugungi kunda ko‘plab mamlakatlarda madaniy meros obyektlari “ochiq osmon ostidagi sinf” sifatida foydalanilmoqda. Masalan, Italiya, Fransiya va Turkiyada maktab o‘quvchilari uchun tarixiy yodgorliklarga muntazam ekskursiyalar tashkil qilinadi [4]. Bunday ekskursiyalar o‘quvchilarda milliy identitetni

shakllantirish, tarixiy xotirani mustahkamlash va madaniy savodxonlikni rivojlantirishga yordam beradi.

O‘zbekistonda ham madaniy turizmni ta’lim bilan integratsiyalash bo‘yicha qator amaliy ishlar olib borilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ichki turizmni rivojlantirishga oid qarorlari asosida yoshlar uchun “Sayohat qil va o‘rgan” dasturlari tashkil etilmoqda [6]. Ushbu dasturlar orqali o‘quvchilar mamlakatning tarixiy obidalari, muzeylari va madaniy markazlariga tashrif buyurmoqda. Bu esa nafaqat tarixiy bilimlarni kengaytiradi, balki yoshlarning vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlaydi.

Turizm faoliyatining yana bir muhim yo‘nalishi ekologik turizm bilan bog‘liqdir. Ekologik turizm o‘quvchilarda tabiatga ehtiyotkorona munosabatni shakllantiradi. Ekologik ekskursiyalar davomida o‘quvchilar biologik xilma-xillik, iqlim o‘zgarishi va ekologik muammolar haqida amaliy bilimlarga ega bo‘ladilar [11]. Xalqaro ekologik ta’lim dasturlarida dala-amaliyot mashg‘ulotlari ekologik tafakkurni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri sifatida e’tirof etilgan [11].

Masalan, tog‘ hududlari yoki qo‘riqxonalarga uyushtirilgan sayohatlar davomida o‘quvchilar tabiat obyektlarini bevosita kuzatadi. Bu esa ekologiya faniga qiziqishni oshiradi. Tadqiqotlarda ekologik turizm dasturlarida qatnashgan o‘quvchilarning ekologik mas’uliyat darajasi an’anaviy sinf darslarida o‘qigan o‘quvchilarga nisbatan yuqori bo‘lgani aniqlangan [11].

Turizm asosidagi ta’limning yana bir samarali jihati kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishidir. Sayohat davomida o‘quvchilar guruhlarda ishlash, muloqot qilish va muammolarni birgalikda hal etishga o‘rganadilar. Ayniqsa, xalqaro ta’limiy almashinuv dasturlari chet tillarini o‘rganishda katta ahamiyatga ega [4]. Chet el tajribasi shuni ko‘rsatadiki, til muhitida tashkil etilgan sayohatlar o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini sezilarli rivojlantiradi.

Turizm faoliyati liderlik qobiliyatlarini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Sayohat davomida guruh rahbarligi, marshrutni rejalashtirish va muammolarni hal qilish kabi vazifalar o‘quvchilarning tashabbuskorligini oshiradi. Bu esa kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun zarur bo‘lgan “soft skills” kompetensiyalarini shakllantiradi [9].

Muzey pedagogikasi ham o‘quv motivatsiyasini oshirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy muzeylarda interaktiv ekspozitsiyalar, virtual texnologiyalar va audio-vizual vositalardan keng foydalanilmoqda [10]. Amerika Muzeylar Assotsiatsiyasi tadqiqotlariga ko‘ra, muzey asosidagi interaktiv ta’lim o‘quvchilarning darsdagi faolligini va bilimlarni eslab qolish darajasini oshiradi [12].

Virtual turizm va raqamli texnologiyalar ta’limiy turizmning yangi shakllarini yuzaga keltirdi. Pandemiya davrida ko‘plab ta’lim muassasalari virtual ekskursiyalardan foydalanishni boshladi. Virtual muzeylar, 3D sayohatlar va raqamli xaritalar geografik jihatdan uzoq hududlarni ham o‘rganish imkonini bermoqda [10]. Bu esa ayniqsa chekka hududlarda yashovchi o‘quvchilar uchun muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, virtual turizm inkluziv ta’limni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Jismoniy imkoniyati cheklangan o‘quvchilar virtual ekskursiyalar orqali dunyoning mashhur muzeylari va tarixiy obyektlari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladilar [2]. Bu holat ta’limning tenglik tamoyillarini ta’minlashda muhim vosita sifatida qaralmoqda.

Turizm faoliyatining iqtisodiy va ijtimoiy jihatlari ham o‘quv motivatsiyasiga ta’sir ko‘rsatadi. Sayohatlar davomida o‘quvchilar turizm industriyasi, xizmat ko‘rsatish sohasi va madaniy iqtisodiyot haqida amaliy tushunchalarga ega bo‘ladilar [4]. Bu esa ularning kasbiy yo‘nalishini aniqlashiga yordam beradi.

Biroq turizmni ta’lim tizimiga integratsiyalashda ayrim muammolar ham mavjud. Eng avvalo, ekskursiyalarni tashkil etish bilan bog‘liq logistika va moliyaviy masalalar ayrim ta’lim muassasalari uchun qiyinchilik tug‘diradi. Bundan tashqari, xavfsizlik masalalari, transport xarajatlari va vaqt taqsimoti ham muhim omillar hisoblanadi [6].

Pedagogik jihatdan ham barcha ekskursiyalar samarali bo‘lavermaydi. Agar ekskursiya maqsadi aniq belgilanmasa yoki dars mazmuni bilan bog‘lanmasa, uning ta’limiy samaradorligi pasayadi. Shu sababli ekskursiyalarni tashkil etishda metodik rejalashtirish muhim ahamiyatga ega. Ekskursiya oldidan tayyorgarlik mashg‘ulotlari, ekskursiya davomida interaktiv topshiriqlar va undan keyingi refleksiv muhokamalar tashkil etilishi zarur [8].

Turizm faoliyatining samaradorligini oshirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiya qilish muhimdir. Masalan, QR-kodli tarixiy obyektlar, mobil ilovalar va interaktiv xaritalar o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish faoliyatini kuchaytiradi. Shuningdek, gamifikatsiya elementlaridan foydalanish motivatsiyani yanada oshiradi [10].

Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, Finlyandiya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda ta’limiy turizm maktab dasturlarining muhim qismi hisoblanadi [9]. Ushbu mamlakatlarda ekskursiyalar faqat sayohat sifatida emas, balki o‘quv dasturining uzviy komponenti sifatida tashkil qilinadi. Bu esa o‘quvchilarning nazariy bilimlarini real hayot bilan bog‘lashga imkon beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, turizm faoliyatini ta’lim jarayoniga integratsiyalash o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshirishning samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ta’limiy ekskursiyalar, ekologik va madaniy turizm, muzey pedagogikasi hamda virtual sayohatlar o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Turizm asosidagi ta’lim:

- nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘laydi;
- o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi;
- kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmatni kuchaytiradi.

Shu sababli ta’lim tizimida turizm faoliyatidan foydalanishni kengaytirish, ekskursiya asosidagi innovatsion darslarni ko‘paytirish va virtual turizm texnologiyalarini joriy etish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Richards G. Cultural Tourism: Global and Local Perspectives. — New York: Routledge, 2018. — B. 45–52.
2. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals. — Paris: UNESCO Publishing, 2017. — B. 61–68.
3. Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 1938. — B. 25–39.
4. UNWTO. Tourism and Education Report. — Madrid: World Tourism Organization, 2019. — B. 74–81.
5. UNESCO World Heritage Centre. World Heritage in Young Hands. — Paris, 2018. — B. 33–41.
6. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. Ichki turizmni rivojlantirish konsepsiyasi. — Toshkent, 2021. — B. 12–18.
7. Axmedov Q. O‘zbekistonda madaniy turizm asoslari. — Toshkent: Fan, 2020. — B. 55–67.
8. Kolb D. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. — New Jersey: Prentice Hall, 1984. — B. 20–38.
9. OECD. The Future of Education and Skills. — Paris: OECD Publishing, 2019. — B. 48–56.
10. Falk J., Dierking L. Learning from Museums. — New York: AltaMira Press, 2016. — B. 77–89.
11. North American Association for Environmental Education. Environmental Education Materials. — Washington, 2020. — B. 15–24.
12. American Alliance of Museums. Museums and Education. — Washington DC, 2019. — B. 42–50.